

Metindilbilim ve Yabancılara Türkçe Öğretimi

Kuramdan Uygulamaya
Metin Yapısı Odaklı Etkinlik Tasarımları

Dr. Mehmet SAYDAM

Dr. Mehmet SAYDAM

METİNDİLBİLİM VE YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİ
Kuramdan Uygulamaya
Metin Yapısı Odaklı Etkinlik Tasarımları

ISBN 978-625-5704-86-3

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

© 2025, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır; indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 2000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Ekim 2025, Ankara

Yayın-Proje: Selcan Durmuş
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Ankara Özgür Matbaacılık
1250. Cad. No: 25 Ostim Yenimahalle/Ankara

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 46821

İletişim

Pegem Akademi: Shira Ticaret Merkezi
Macun Mahallesi 204 Cad. No: 141/33, Yenimahalle/Ankara
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: yayinevi@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

*Kadim çağlardan bugüne, Orhundan Anadolu'ya uzanan
büyük bir yürüyüşün sesidir Türkçe.
Sözcükleriyle bir milletin kaderini yoğuran, diliyle tarih yazan Türk milleti; Cum-
huriyet'in ilk günlerindeki o sarsılmaz inançla, Türkçeyi millî kimliğin
taşıyıcısı ve kültürün ana damarlarından biri olarak yaşatmaya devam edecektir.*

*Bu eser, geleceğe umutla bakan Türkiye Cumhuriyeti'ne ve
onun fikri hür, vicdanı hür bireyelerine ithaf olunur.*

*Bu eserin oluşma sürecinde sabrıyla, desteğiyle ve sevgisiyle beni her daim
ayakta tutan kıymetli aileme ve bilimsel rehberliğiyle yolumu aydınlatan değerli
hocam Prof. Dr. Şükran Dilidüzgün'e sonsuz minnet ve saygılarımla...*

DR. MEHMET SAYDAM

Mehmet SAYDAM, 2011 yılında Başkent Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümünden mezun olmuştur. Mezuniyetinin ardından Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde iki yıl süreyle ortaokul kademesinde Türkçe öğretmeni olarak görev yapmıştır. 2013-2016 yılları arasında Bosna-Hersek'in Saraybosna şehrinde Yunus Emre Enstitüsü'ne bağlı olarak Türkçe öğretim görevlisi olarak çalışmış, aynı kurumda Foynitsa şubesinde bir yıl süreyle vekil müdürlük görevini de üstlenmiştir.

Akademik yolculuğunu 2016-2018 yılları arasında Yıldız Teknik Üniversitesi Türkçe Eğitimi Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimi ile sürdürmüştür; bu dönemi, *"Kelime Öğretimi Stratejileri Açısından Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Kitapları Üzerine Bir Araştırma"* başlıklı teziyle başarıyla tamamlamıştır. 2019-2025 yılları arasında ise İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Hasan Âli Yücel Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Doktora Programı'nda Prof. Dr. Şükran Dilidüzgün danışmanlığında yürüttüğü *"Yabancılara Türkçe Öğretiminde Metin Yapısı Odaklı Okuma Etkinliklerinin Yazma Başarısına, Okuma ve Yazma Öz Yeterliğine Etkisi"* adlı doktora çalışmasıyla akademik uzmanlığını derinleştirmiştir.

Hâlihazırda İstanbul Üniversitesi bünyesinde öğretim görevlisi olarak akademik faaliyetlerine devam eden Mehmet Saydam, yabancılara Türkçe öğretimi, metindilbilim, dil öğretiminde dijital araçların kullanımı ve eğitimde kültürel aktarım gibi alanlarda ulusal ve uluslararası düzeyde çeşitli proje ve yayınlara imza atmıştır.

Disiplinler arası bakış açısını merkeze alan, çağın ihtiyaçlarına duyarlı; yenilikçi ve sürdürülebilir öğretim modelleri geliştirmeye yönelik çalışmalarını sürdüren Saydam, geleceğin nesillerine katkı sunma bilinciyle akademik kariyerine devam etmektedir.

ORCID No: 0000-0002-8972-486X

ÖN SÖZ

Yabancılara Türkçe öğretiminde metin yapısı odaklı okuma etkinliklerinin yazma ve okuma öğrenme alanlarına niteliksel anlamda katkıda bulunma çabası düşünülerek oluşturulan bu eser, söz konusu alanların gelişimini destekleyecek bütüncül bir yaklaşım sunmakta ve alan yazına sürdürülebilir katkılar sağlama hedefi taşımaktadır. Bu çerçevede niteliğe yönelik olan bilimsel kaygı ve tartışmaların ana noktasının teorileri bilimsel uygulama temellerine dayandırma çabası olduğu belirtilebilir. Bu noktada eser içerisinde bulunan uygulamaları ölçülebilir ve kullanılabilir kılan ise bilimsel temele dayanağa sahip olmasıdır. Eserde, yabancılara Türkçe öğretim süreçlerinde kullanılan ders kitabı etkinliklerinin tasarım ve uygulama aşamaları, metindilbilimin kuramsal çerçevesi doğrultusunda ele alınmış; önerilen etkinlikler, bu bilimsel temele dayalı olarak yapılandırılmıştır.

Bu eser, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında, metindilbilimin sunduğu ilkeler doğrultusunda geliştirilmiş okuma etkinlikleri aracılığıyla metin odaklı bir öğretim anlayışının nasıl yapılandırılabileceğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Eser kapsamında, yabancı dil olarak Türkçe ders kitaplarında yer alan okuma etkinliklerinin dil öğretimindeki işlevi yeniden değerlendirilmiş; bu etkinliklerin metinsellik ölçütlerine dayalı olarak nasıl daha nitelikli ve anlamlı hâle getirilebileceği, kuramsal temellere dayalı ve uygulamaya dönük bir yaklaşımla ele alınmıştır. Bu bağlamda eserin temel çıkış noktası, dil öğreniminde yalnızca dil bilimsel yapıların değil, bağlama bağlı anlam ilişkilerinin, metin bütünlüğünün ve metin içi düzenlemelerin de dikkate alınması gerektiği düşüncesidir. Çözümleme ve üretme becerilerini geliştiren etkinliklerin, öğrenenlerin dil edincine çok yönlü katkı sunabileceği tüm bölümler içerisinde vurgulanmıştır. Bu bağlamda, metindilbilimin gerektiği ölçütler esas alınarak tasarlanan etkinlikler, okuma ve yazma yeterliğini geliştirmeye dönük bir uygulama yaklaşımı olarak sunulmuştur. Yeni İstanbul Uluslararası Öğrenciler için Türkçe Ders Kitabı B1 düzeyinde bulunan okuma metinleri kullanılarak tasarlanan uygulama örnekleri bu doğrultuda B1 düzeyinde olmakla birlikte, A1, A2, B2, C1 ve akademik Türkçe düzeylerindeki dil öğrencileri için de kolaylıkla uyarlanabilir niteliktedir. Eserdeki etkinliklerin oluşturulma sürecinde ele alınan bu modüler yaklaşım yaklaşım, ana dili Türkçe olan öğrencilerin eğitime yönelik çalışmalarına da model oluşturabilecek potansiyele sahiptir.

Beş bölümden oluşan bu eserin ilk dört bölümü, öğretim materyallerinde yer alan metinlerin **metinsellik ilkeleri** çerçevesinde değerlendirilmesini ele alan kuramsal temellere ayrılmıştır. Son bölüm ise, **yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılmak üzere** özgün biçimde tasarlanmış, **metin yapısı odaklı okuma etkinliklerinden** oluşmaktadır. Bu etkinlikler, metindilbilimin kuramsal temellerine dayandırılarak oluşturulmuş ve dilsel unsurların metin içerişindeki işlevlerinin daha açık biçimde ortaya konması hedeflenmiştir.

Eserde, her bir etkinliğin bir **metin yapısı odaklı ölçütleri** temsil etmesine özen gösterilmiş; bu yönüyle, benzer çalışmalara örnek ve öneri niteliği taşıması amaçlanmıştır. Söz konusu okuma etkinliklerinin, yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin **okuma ve yazma öz yeterliliklerine** ve **yazma başarılarına** doğrudan katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

İÇİNDEKİLER

Ön Söz..... v

1. BÖLÜM DİL ÖĞRETİMİ VE METİN YAPISI

Dil Öğretimi ve Metin Yapısı	1
Metin Kavramı.....	1
Metin Oluşturma Ölçütleri	3
Metin Odaklı Metin Oluşturma Ölçütleri	4
Bağlam Odaklı Metin Oluşturma Ölçütleri	6
Metin Yapısı	9
Küçük Ölçekli Yapı	11
Büyük Ölçekli Yapı	24
Üstyapı.....	45
Metin Yapısı ve Metin Türü.....	47
Dil Öğretiminde Yöntem ve Metin	49
D-AOBM'de Eylem Odaklı Yaklaşım ve Metin	51

2. BÖLÜM OKUMA BECERİSİ VE METİN YAPISI

Okuma Becerisi ve Metin Yapısı.....	54
Okuma Becerisi.....	54
Yetkin Okuma Hedefinde Okuma İlke ve Özellikleri.....	55
İyi Bir Okurun Okuma Süreci	56
D-AOBM B1 Düzeyi Okuma Kazanımları ve Metin Bilgisi	58

3. BÖLÜM YAZMA BECERİSİ VE METİN YAPISI

Yazma Becerisi ve Metin Yapısı	61
Yazma ve Yazma Süreci.....	61
Yetkin Yazarlık Sürecinde Yazma Becerisi Eğitimi.....	63
İyi Bir Yazarın Yazma Süreci	64
Yazma Bileşenleri.....	66
D-AOBM'de B1 Yazma Kazanımları ve Metin Bilgisi	69

4. BÖLÜM METİN YAPISI ODAKLI OKUMA ETKİNLİKLERİ

Metin Yapısı Odaklı Okuma Etkinlikleri.....	73
Metin Türleri ve Okuma Etkinlikleri	74
Başlık ve İçerik Uyumunu Araştırma	74
Amaç ve Metin İlişkisini Araştırma	74
Metin Türlerinin Amaçları Üzerine Çalışma	75
Bakış Açılarını Gösteren Dilsel Yapılar	76

Metin Türleri ve Anlatım Biçimleri.....	77
Metin Türleri ve Giriş Yöntemleri	79
Metin ve Bağlam İlişkilerini Araştırma	80
Metindeki Eksik Bilgiyi Tamamlama.....	80
Metindeki Bilgileri Tahmin Etme.....	80
Giriş ve Sonuç Paragraflarını Karşılaştırma.....	81
Hedef Kitleyi Belirleme.....	81
Düzenlemeyi Araştırma	82
Bağlaşıklık Düzeneklerini Bulma	82
Paragrafları Sıralama	83
Metinde Eksiltelen Öğeleri Yerleştirme	84
Düşünce Geliştirme Yollarını Belirleme	86
Metni Şemalaştırma	87
Metnin Planını Oluşturma	89
Metinde Konu Değişimini Saptama	91
Metin Türlerini Karşılaştırma.....	92

5. BÖLÜM

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE METİN YAPISI ODAKLI ŞEKİLDE HAZIRLANMIŞ VE ÜNİTELENDİRİLMİŞ ETKİNLİK ÖRNEKLERİ

Örnek Ünite 1	96
Örnek 1. Ünite Metin Yapısı Odaklı Okuma Etkinlikleri	109
Örnek Ünite 2	113
Örnek 2. Ünite Metin Yapısı Odaklı Okuma Etkinlikleri	127
Örnek Ünite 3	131
Örnek 3. Ünite Metin Yapısı Odaklı Okuma Etkinlikleri	147
Örnek Ünite 4	151
Örnek 4. Ünite Metin Yapısı Odaklı Okuma Etkinlikleri	167
Örnek Ünite 5	171
Örnek 5. Ünite Metin Yapısı Odaklı Okuma Etkinlikleri	188
Örnek Ünite 6	192
Örnek 6. Ünite Metin Yapısı Odaklı Okuma Etkinlikleri	209

Kaynaklar	213
------------------------	-----

Dizin	222
--------------------	-----

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1. Metin unsurları Raimes (1983, syf. 6).....	2
Şekil 2.2. Gönderim etkinliği.....	13
Şekil 2.3. Değişirim etkinliği.....	15
Şekil 2.4. Eksilti etkinliği.....	16
Şekil 2.5. Bağlaç etkinliği.....	17
Şekil 2.6. Koşutluk etkinliği.....	19
Şekil 2.7. Zaman ve görünüş ögesi etkinliği.....	20
Şekil 2.8. İşlevsel tümce görüngesi ögesi etkinliği.....	21
Şekil 2.9. Yinelemeler etkinliği.....	22
Şekil 2.10. Eşdizimsel örüntüleme etkinliği.....	24
Şekil 2.11. İşlev etkinliği.....	26
Şekil 2.12. Başlık etkinliği.....	27
Şekil 2.13. Başlık etkinliği-2.....	27
Şekil 2.14. Konu etkinliği.....	28
Şekil 2.15. Anahtar sözcükler etkinliği.....	29
Şekil 2.16. Ana düşünce tümcesi etkinliği.....	30
Şekil 2.17. İçerik şeması etkinliği.....	31
Şekil 2.18. Konu değişimi belirleyicileri etkinliği.....	32
Şekil 2.19. Sözdizimsel düzlem yapısı etkinliği.....	34
Şekil 2.20. Eğretilmeler etkinliği.....	35
Şekil 2.21. Benzetmeler etkinliği.....	36
Şekil 2.22. Deyimler etkinliği.....	36
Şekil 2.23. Sezdirim ve çıkarsama etkinliği.....	38
Şekil 2.24. İzlek ve örgeler etkinliği.....	39
Şekil 2.25. Kullanılan dil etkinliği.....	40
Şekil 2.26. Kullanılan dil etkinliği-2.....	41
Şekil 2.27. Kullanılan dil etkinliği-3.....	41
Şekil 2.28. Anlatıcı bakış açısı etkinliği.....	43
Şekil 2.29. Özet etkinliği.....	44
Şekil 2.30. Sonuç tümcesi etkinliği.....	45
Şekil 2.31. Sonuç tümcesi etkinliği-2.....	45
Şekil 2.31. Üstyapı etkinliği.....	46
Şekil 3.1. Örnek 1. Ünite Metin Yapısı Odaklı Okuma Etkinliklerinin Sayısal ve Yüzdesel Dağılımları.....	109
Şekil 3.2. Örnek 2. Ünite Metin Yapısı Odaklı Okuma Etkinliklerinin Sayısal ve Yüzdesel Dağılımları.....	127
Şekil 3.3. Örnek 3. Ünite Metin Yapısı Odaklı Okuma Etkinliklerinin Sayısal ve Yüzdesel Dağılımları.....	147
Şekil 3.4. Örnek 4. Ünite Metin Yapısı Odaklı Okuma Etkinliklerinin Sayısal ve Yüzdesel Dağılımları.....	167
Şekil 3.5. Örnek 5. Ünite Metin Yapısı Odaklı Okuma Etkinliklerinin Sayısal ve Yüzdesel Dağılımları.....	188
Şekil 3.6. Örnek 6. Ünite Metin Yapısı Odaklı Okuma Etkinliklerinin Sayısal ve Yüzdesel Dağılımları.....	209
Şekil 3.7. Metin Yapı Ölçütleri Doğrultusunda Oluşturulmuş Olan Okuma Etkinliklerinin Sayısal ve Yüzdesel Dağılımları.....	212

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1. Metin Yapı Ölçütleri (Dilidüzgün, 2010, syf. 89)	10
Tablo 3.1. Örnek 1. Ünite Metin Yapısı Odaklı Okuma Etkinliklerin Yapı Ölçütleri Dağılımları	110
Tablo 3.2. Örnek 2. Ünite Metin Yapısı Odaklı Okuma Etkinliklerin Yapı Ölçütleri Dağılımları	128
Tablo 3.3. Örnek 3. Ünite Metin Yapısı Odaklı Okuma Etkinliklerin Yapı Ölçütleri Dağılımları	148
Tablo 3.4. Örnek 4. Ünite Metin Yapısı Odaklı Okuma Etkinliklerin Yapı Ölçütleri Dağılımları	168
Tablo 3.5. Örnek 5. Ünite Metin Yapısı Odaklı Okuma Etkinliklerin Yapı Ölçütleri Dağılımları	189
Tablo 3.6. 6. Ünite Metin Yapısı Odaklı Okuma Etkinliklerin Yapı Ölçütleri Dağılımları	210

1. BÖLÜM

DİL ÖĞRETİMİ VE METİN YAPISI

1.1. Dil Öğretimi ve Metin Yapısı

1.1.1. Metin Kavramı

Metin kavramından bahsetmek için öncelikle metni, metin olmayandan ayırmak gerekir. Bunun için de sözcüğün anlamlandırılmasını sağlayan alt kavramları incelemek yerinde olacaktır.

Bu kavramlardan biri “bildirişim”dir. “Bildirişim” güncel Türkçe sözlük’te (Türk Dil Kurumu, 2023), “iletişim” olarak ele alınmıştır. İletişim ise yazının, sözün dolayısıyla metnin ana dayanaklarından birini oluşturur. Bazı yazarlar metin tanımını bu kavrama vurgu yaparak şöyle ifade ederler:

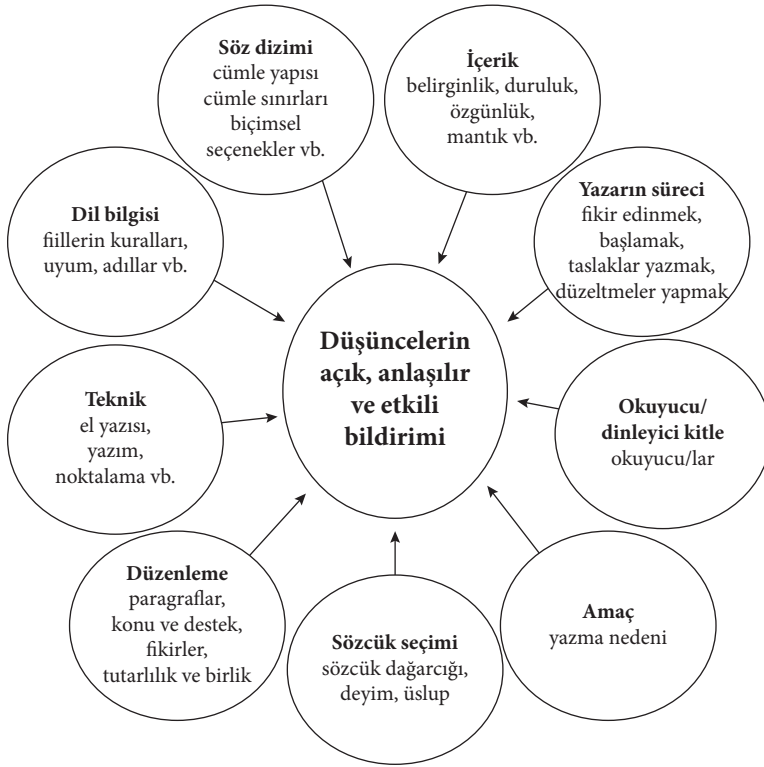
- Belirli bir bildirişim bağlamında bir ya da birden çok kişi tarafından sözlü ya da yazılı olarak üretilen bir dil dizgesi bütünüdür (Günay, 2003, syf. 35).
- İletişim ve toplumsal ortamda dille meydana gelen yapılar metin olarak adlandırılır (Hartman, 1964, syf. 16).
- Bir iletişim sırasında gerçekleşen, birbirleriyle ve dil dışı etkenlerle bağlantılı bir sözceler bütünü (Aksan, 1993, syf. 257).

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere metin; toplumsal ve etkileşimsel ortamda dilin araç olarak kullanılarak dil dışı bağlamla tutarlı olarak oluşturulan ve anlam/işlev taşıyan bir iletişim aracıdır.

Metni belirli bir ölçüyle sınırlandırmaya koymak güçtür. Halliday ve Hassan (1987, syf. 1) metni örneklendirirken sözlü veya yazılı, düzyazı ya da nazım, diyalog veya monolog olarak ele almışlardır. Bu görüşe ortak olarak Green ve Lebihan (1996, syf. 8) da metnin dilin bir uzantısı olduğunu belirterek Tolstoy’un “Savaş ve Barış” eserinin veya “DUR” yazarın bir yol işaretinin de birer metin olabileceğini belirtirler. Harris’e (1952, syf. 3) göre de metin, tek sözcüklük bir sözden onlarca ciltlik bir çalışmaya kadar genişleyebilir.

Metni oluşturan bazı temel ilkeler bulunmaktadır. Bu ilkeleri sıralayan Alan (1994, syf. 16), metindeki cümlelerin birbirine, atıflar, bağlama edatları ya da tekrarlanmış şekilde kullanılarak bağlanmış olması gerektiğini ifade etmektedir. Demirci (2010, syf. 291), Noam Chomsky tarafından formüle edilen teori doğrultusunda her cümlenin derin ve yüzey olmak üzere iki katmanı olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte metnin derin yapı adı verilen katmanının cümlelerin anlambilimsel temelini oluşturduğunu; yüzeysel yapıda ise, cümlelerin en son söylenmiş ya da yazılmış hâlinin olduğunu belirtmiştir.

Raimes (1983, syf. 6) çalışmasında, Şekil 1'de gösterildiği gibi bir metinde düşüncelerin açık, anlaşılır ve etkili bir biçimde aktarılması için gerekli olan unsurlara değinmiştir.

Şekil 2.1. Metin unsurları Raimes (1983, syf. 6).

Metin kavramını oluşturan alt kavramlardan en önemlileri amaçlılık ve bütünseliktir. Metinler belirli bir amaç dâhilinde oluşturulan bütünsel yapılardır. Dilidüzgün (2008, syf. 25), "metin, dilsel iletişimin temel birimidir ve mantıksal, anlamsal ve dil bilgisel olarak bağıntılı bir bütünlüktür" diyerek iletişimin biçim-